

Sametingets valgmanntall

Metoderapport

Alta/Kautokeino 13.01.2025

Innsendere

Marie Elise Nystad
marie.elise.nystad@nrk.no
+47 90947483

Johan Ante Utsi
johan.ante.utsi@nrk.no
+47 91792533

Benjamin Fredriksen
benjamin.fredriksen@nrk.no
+47 91108589

Beth Mørch Pettersen
beth.morch.pettersen@nrk.no
+47 48296468

Reportasjeleder:
Gyda Katrine Hesla
gyda.katrine.hesla@nrk.no
+47 95290224

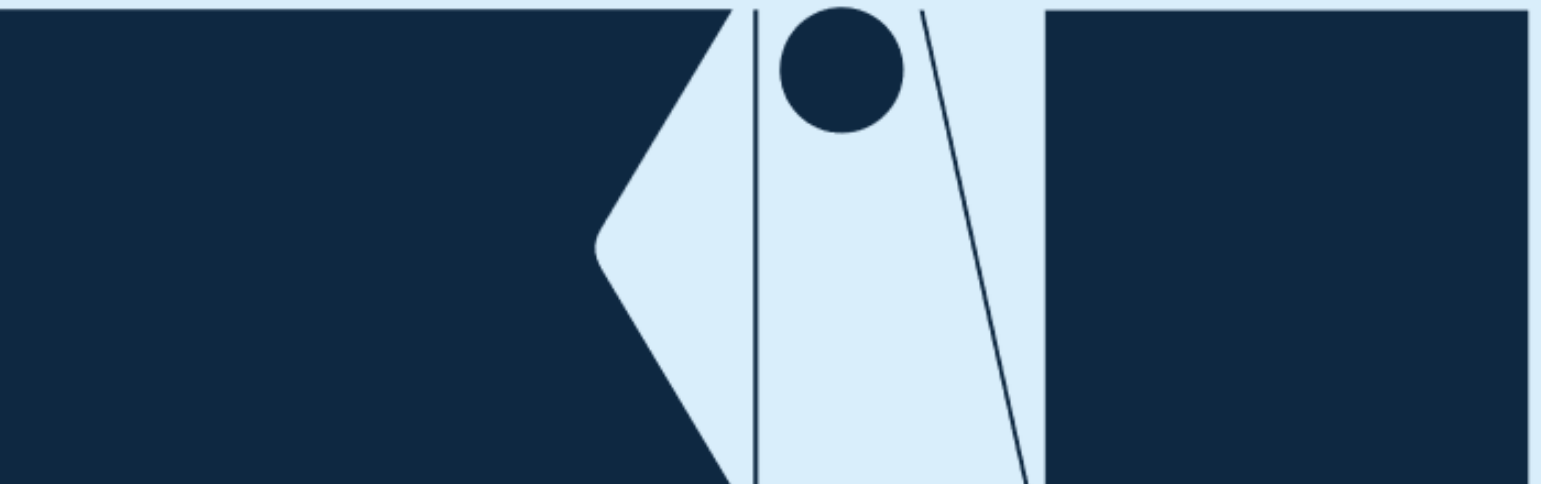
Redaktør:
Robin Mortensen
robin.mortensen@nrk.no
+47 93229664

Ekstra takk til

Ingrid Hjellbakk Kvamstø, Inghild Eriksen, Håvard Gulldahl, Lars Kristiansen, Nina Einem, Per Arne Kalbakk, Johan Ailo Kalstad, Jan Roger Østby, Mona Solbakk, Kristine Foss, Jenny Duesund

Publisert

Prosjektet ble publisert 4. november 2024
NRK undersøkende redaksjon nord
NRK

Innhold

Sametingets valgmanntall	0
Metoderapport.....	0
Alta/Kautokeino 13.01.2025.....	0
Et populært Sameting.....	1
Same, jeg?	2
Sårbar samisk identitet.....	3
«Falske samer».....	5
Tilgang på det «hemmelige valgmanntallet».....	5
Det «umulige innsynet».....	6
Kikket gjennom sladden.....	7
Kriteriene for stemmerett	8
Bakgrunnssjekk av de innklagede	9
Kildekontakt	9
Kartlegging av slekten.....	10
Samer og kvener, språk og etnisitet	11
Første kontakt med Borch	12
Den «evige» klageprosessen	12
«Politisk betent».....	14
Legge saken bort?.....	14
Tipptippoldemor	15
De historiske kildene	15
Flere undersøkelser	16
Samisk slektsgransker	17
Slektsgransking som metode	17
Gikk av som minister	18
Kom inn uten spørsmål	18
Siste kontakt med Borch	19
Ut på Facebook før vår publisering	19
Konsekvenser	20
Publiserte saker Nett	21
Fra del én av prosjektet:.....	22
Publiserte saker TV og radio	23

Et populært Sameting

I norsk Sápmis hovedstad, Karasjok, ligger Sametinget.

Med hjertet av byggets arkitektur formet som en lavvospiss, er det en tydelig påminnelse om kulturen Sametinget har som oppgave å styrke og utvikle. Sametinget er samenes folkevalgte organ og skal jobbe med saker som særlig berører den samiske folkegruppen.

Det er et politisk organ som hovedsaklig har rådgivende makt, men de forvalter også en rekke tilskuddsordninger. Sametinget har i tillegg konsultasjonsrett i alle saker som berører samiske interesser i Norge. Plikten gjelder både staten, fylkeskommuner og kommuner. Sametinget har også mulighet til å levere innsigelser. Sametinget styrer dessuten Finnmarkseiendommen (FeFo) sammen med Finnmark fylkeskommune. FeFo eier og forvalter omtrent 95 prosent av grunnen i fylket, og forvaltningen skal særlig ta hensyn til samisk kultur, reindrift, utmarksbruk og næringsutøvelse.

Sametinget ble opprettet i 1989 for å gjøre opp for uretten den norske stat tidligere har påført det samiske folket gjennom fornorskningspolitikken fra 1850-tallet. Etter oppstarten ønsker stadig flere å bruke sin makt ved å delta i det samiske demokratiet. Sametingets valgmanntall vokste fra rundt 5.500 personer i 1989 til rundt 24.000 personer i 2024. De siste årene har det vært en økt vekst, særlig i Sør-Norge og i de største byene. Økningen i valgmanntallet styrker Sametingets politiske tyngde og legitimitet.

For å kunne stemme ved sametingsvalget eller stille til valg, må du være innført i Sametingets valgmanntall. Det kan du bli dersom du oppfyller følgende lovbestemte kriterier: Du må avgi erklæring om at du oppfatter deg selv som same, og enten a) ha samisk som hjemmespråk, eller b) ha eller ha hatt foreldre, besteforeldre eller oldeforeldre med samisk som hjemmespråk, eller c) være barn av en person som står eller har stått i manntallet.

Kriteriene er nedfelt i sameloven som er vedtatt av Stortinget.

Sametingets valgmanntall er ikke tilgjengelig for allmennheten blant annet på grunn av personvern hensyn. Likevel legges det ut til offentlig ettersyn kommunevis gjennom fysiske lister i en tidsbegrenset periode annet hvert år. Dette som en del av kontrollmekanismen for å passe på at de som melder seg inn oppfyller kriteriene. Men hvordan fungerer disse kontrollene?

Tidligere har vi hørt snakk om at det skal finnes personer i valgmanntallet som ikke har rett til å stå der, men uten tilgang til valgmanntallet har det vært vanskelig å lage journalistikk på dette. I Sverige og Finland har det vært flere oppslag i media om uriktige innføringer, men i Norge har det vært stille – selv om det norske valgmanntallet er soleklart størst.

Fantes det uriktige innføringer også i Norge? Ble innmeldinger kontrollert godt nok? Fantes det klagesaker, og hva skjedde eventuelt med dem?

Dette ønsket vi å finne ut da vi i 2021 satte i gang med undersøkelsene av Sametingets valgmanntall.

Via kildearbeid hadde vi fått tak i valgmanntallslistene, og vi begynte jobben med å undersøke hvordan systemet i Norge ble forvaltet.

Med utgangspunkt i valgmanntallslistene kunne vi i desember 2022 avsløre at en sentral Frp-politiker på Østlandet hadde meldt seg inn uten at hun erkjente seg som same. Selv om saken hadde blitt klaget inn fikk det ingen konsekvenser. Andre Frp-politikere erkjente også at de ikke var samer, og vi kunne dermed påvise manglende kontroll med valgmanntallet.

Prosjektet fikk stor oppmerksomhet og skapte debatt, blant annet om kriteriene fører til splittelse i en samisk befolkning der noen på grunn av manglende språkdokumentasjon *ikke* får delta i det samiske demokratiet.

Saken om Frp-politikerne gjaldt kriteriet om å oppfatte seg som same. Men det fantes én klage til. Den førte oss til Senterpartiet og Lavangen i Troms, og om Sandra Borch oppfyller det andre lovpålagte kriteriet, nemlig samisk som hjemmespråk i nær familie.

Denne metoderapporten tar for seg undersøkelsene rundt klagesaken til Sandra Borch.

Same, jeg?

Vår første sak i 2022 var om tidligere ordfører i Kvalsund, Terje Wikstrøm. Han stod midt oppi en krevende diskusjon i den fraflyttingstrua bygda utenfor Hammerfest. Han sa at han hadde lett i slektstreet for å se om han kunne «melde seg som same». Han så hvordan Sametinget aktivt gikk ut og advarte investorer mot å etablere gruvedrift i bygda av hensyn til reindrifta. Det provoserte ham. Hvorfor skulle nei-til-gruve være den «riktige» samiske røsten? Han mente gruvedrift ville kunne gi nytt liv til den sjøsamiske kommunen. Wikstrøm fant ut at han hadde samiske aner, og selv om han frem til nå ikke hadde sett på seg selv som samisk, meldte han seg inn i det samiske valgmanntallet. Han ville være med på å påvirke Sametinget til å si ja til gruvedrift.

Sametinget har etter hvert blitt en viktig maktarena, og Norge er pliktig å lytte til hva Sametinget mener om for eksempel nye naturinngrep. Hvem skal avgjøre hva som skal veie tyngst i areal- og næringskonflikter, og når utbygging står mot vern eller nye næringer er i strid med tradisjonelle samiske næringer?

Det er viktig å presisere at det samiske valgmanntallet ikke er en oversikt over den samiske befolkningen i Norge. Det er en oversikt over de som har rett til å stemme og stille til valg ved Sametinget. Du kan være same, men likevel ikke kvalifisere til å stå i valgmanntallet. Motsatt kan du også være født uten samiske aner, men for eksempel bli adoptert inn i en samisk familie og på den måten kvalifisere til innmeldelse når du blir myndig og får stemmerett.

Likevel er det mange som også anser det å stå i valgmanntallet som en viktig anerkjennelse av sin samiske identitet.

NRK har som mål ikke bare å styrke og utvikle det norske demokratiet, men også det samiske. Vi mener derfor det er riktig og viktig at vi i likhet med alle andre maktstrukturer i Norge må kunne gjøre kritisk journalistikk på Sametinget, og granske hvem som utgjør maktbasen til Sametinget og om disse er legitimt innført i valgmanntallet.

For å undersøke dette, gikk vi gjennom klagesaker sendt til Sametinget i perioden 2005–2022. I løpet av disse 17 årene hadde det kun kommet inn to klager på til sammen fem personer. Den første klagesaken gjorde NRK kjent i desember 2022 og omhandlet flere Frp-politikere som åpent innrømmet at de ikke var samer.

Den andre klagesaken gjaldt to politikere fra Senterpartiet i Lavangen. En av dem var altså stortingspolitiker og tidligere statsråd Sandra Borch. I 2013, da Borch debuterte som kandidat til sametingsvalget for Senterpartiet, klaget en innbygger fra hjemkommunen hennes henne inn til Sametinget. Klageren tvilte på at Borch oppfylte kravene for å stå i Sametingets valgmanntall. Borchs familie hadde, ifølge klageren, tilhørt den norske majoritetsbefolkningen som hadde oppført seg nedsettende overfor samer.

Som del av NRKs undersøkelser av hvordan det samiske demokratiet forvaltes, har vi funnet fram til og gjennomgått klagesaken mot Sandra Borch. Gjennom innsyn, kilder, slektsgransking og historiske dokumenter finner vi ikke dokumentasjon på at Sandra Borch oppfyller de lovpålagte kriteriene om at minst en av hennes oldeforeldre må ha hatt samisk som hjemmespråk.

Underveis i arbeidet med saken har Sandra Borch ikke på noe tidspunkt ønsket å opplyse saken overfor NRK. Ikke før etter vår publisering i november i fjor stilte hun opp til intervju.

I Debatten på NRK reagerte hun sterkt på måten NRK hadde jobbet på og hvordan saken ble fremstilt, men på direkte spørsmål fra programleder Fredrik Solvang om hun kunne vise til samisk språk hos sine forfedre, svarte hun nei, men at det skyldtes fornorskningen.

Sårbar samisk identitet

Som en redaksjon med base i Nord-Norge er vi klar over den sterke fornorskningen som har pågått i de samiske områdene, og særlig blant sjøsamer. Mange har mistet språket og båndene til sin samiske arv, og det dukker stadig opp eksempler på mennesker som først den dag i dag finner ut at sine nære familiemedlemmer og slektninger er samer.

Det som tidligere har vært skambelagt er nå i ferd med å snu. I dag er det gjerne med stolthet at mange tar tilbake språket og kulturen. Likevel er det

fortsatt en god del som vegrer seg for å erkjenne sin samiske identitet, og det er et sårbart og følsomt tema for mange. Det kan være vanskelig å finne sine røtter på grunn av den utviskingen som har vært, eller man frykter for hvilke reaksjoner man får om man står fram som same.

For oss har det vært viktig å ta hensyn til dette i vår journalistikk om Sametingets valgmanntall. Derfor har vi hele veien vært tro mot at våre undersøkelser skal konsentrere seg om kriteriene til Sametingets valgmanntall og hvordan disse kontrolleres. Det handler ikke om å kategorisere samer.

Nettopp fordi samisk identitet er et sårbart tema og en personlig sak for mange, ønsket vi å unngå å gå «bredt ut» og undersøke folk uten grunnlag. Vi ville unngå å spre uberettiget mistanke og i verste fall kjøle ned den samiske oppblomstringen. For eksempel så kunne valgt å sjekke alle sametingsrepresentantene, eller de som sitter i sametingsrådet, siden dette er personer med betydelig makt i det samiske samfunnet.

Vi falt til slutt ned på at det å ettergå klagesakene var den mest naturlige og skånsomme metoden for å kunne si noe om kontrollene og troverdigheten til valgmanntallet.

Klagesakene fantes allerede, med sine påstander om uriktige innføringer og eventuell dokumentasjon eller mangel på det. Ved å følge klagesakenes ferd gjennom Sametingets kontrollsystem kunne vi potensielt finne ut hvordan kontrollene fungerte, men også selv sjekke de opplysningene som ble lagt til grunn i saksbehandlingen.

En innføring i valgmanntallet er i praksis et vedtak etter forvaltningsloven, som i likhet med andre vedtak i Norge må dokumenteres og kunne ettergås.

Saken om Sandra Borch handler ikke om hun er samisk eller ikke, men om hun oppfylder de lovbestemte kriteriene for å stå i Sametingets valgmanntall.

Som en betydelig maktperson i Norge, mener vi Borch må tåle et kritisk søkelys. Hun har vært innvalgt på Stortinget siden 2017, hun har vært både landbruks- og forskningsminister, og hun har stilt til valg på Sametinget i 2021, 2017 og 2013.

Selv om vi har utsatt Sandra Borch for kritisk journalistikk har vi strukket oss langt i våre forsøk på å få henne i tale og kontrollere opplysningene vi fant. Selv om hun ikke har ønsket å kommentere saken har vi ikke forsøkt å kontakte familiemedlemmer av henne for å få de til å belyse saken. I vår publisering, og i denne metoderapporten, har vi heller ikke navngitt slektninger av henne. Vi har konsentrert oss om henne, og hvordan hun oppfylder språkkriteriet i valgmanntallet.

«Falske samer»

Et begrep som vakte sterke reaksjoner i vår publisering om Sandra Borch er forsidedittelen på nrk.no:

«Fem personer anklaget for å være «falske samer» - Sandra Borch er én av dem».

Tittelen henviser til klagesakene som ble rettet til Sametinget, og der ble hun og de andre innklagde beskyldt for ikke å være samer. Det er dette tittelen henviser til, og det er ikke en påstand fra NRK om at Sandra Borch ikke er same.

I artikkelen kommer det tydelig fram at Sandra Borch har samiske røtter og derfor all rett til en samisk identitet.

«Falske samer» er ikke et begrep NRK har funnet opp, men det ble etter hvert en innarbeidet måte å omtale og henviser til NRKs journalistikk.

Å bruke begrepet på personer som åpenbart ikke er samisk er uproblematisk, slik vi gjorde med Frp-politikerne i 2022. For Sandra Borch var det annerledes siden vi fant samiske aner hos henne og hun uttrykte en samisk identitet. Bruken av «falske samer» er spisset, men både spissing og forenkling er journalistiske virkemidler som er tillatt, så lenge du har dekning for det i artikkelen.

Sett i ettertid kunne kanskje fraværet av begrepet «falske samer» i tittelen dreid debatten i enda større grad over på kontrollen av valgmanntallet og ikke så mye på samisk identitet. Det får vi aldri vite, men det er en av refleksjonene vi sitter igjen med etter endt prosjekt.

Et annet grep som vakte reaksjoner, var NRKs bruk av slektsgranskning som journalistisk metode. Dette kommer vi tilbake til senere i rapporten.

Tilgang på det «hemmelige valgmanntallet»

Vi forsøkte å få tilgang til valgmanntallet i sin helhet gjennom innsyn, men innsynsbejæringen ble avslått. Ifølge Sametinget er det streng praksis når det gjelder tilgang til valgmanntallet.

Gjennom kildearbeid fikk vi tak i valgmanntallslistene fra 2005 og frem til 2021. Listene var skannede dokumenter, og vi valgte å digitalisere de tre nyeste listene, for valgårene 2021, 2017 og 2013, og gjorde dem tilgjengelig og søkbare i Excel.

Vi startet først med å undersøke om det fantes uregelmessigheter i valgmanntallet, men visste ikke helt hvor vi skulle starte.

Noen i redaksjonen husket en gammel sak fra 2013 som handlet om hvordan svenske Max Mackhé hadde fått innpass i Sametingets valgmanntall i Norge, uten å være same. Hvordan var det mulig? Kunne det samme skje i dag?

Hypotesen vi jobbet etter var at kontrollen med innmeldingene i Sametingets valgmanntall var mangelfulle eller ikke eksisterende.

Vi valgte derfor å søke innsyn i klagesaker på uriktige innmeldinger til Sametingets valgmanntall.

Det «umulige innsynet»

I likhet med innsyn i valgmanntallet ble også vårt innsynskrav i klagesakene avslått.

Sametinget argumenterte med at Sametingets valgmanntall kun var tilgjengelig for den myndighet som har ansvaret for gjennomføring av valg til Sametinget eller etter samtykke fra Sametinget. De begrunnet avslaget videre med at klagesakene inneholdt personsensitive opplysninger.

Vi klaget på vedtaket, og presiserte at vi ikke ønsket innsyn i registreringer, men i klager. Vi mente at det derfor ikke var noe grunnlag for å avslå innsynet.

Kravet var avslått med henvisning til offentlighetsloven paragraf 13. Denne hjemmelen viser til taushetsplikt for «personlige forhold». Vi fikk god nytte av klagemalene på nett til Norsk Presseforbund, og minnet Sametinget på at fødested, personnummer, statsborgerforhold, sivilstand, yrke, bopel og arbeidssted faller utenfor begrepet «personlige forhold».

Dersom det forelå taushetsplikt for enkeltopplysninger i dokumentet, ba vi om at disse ble tatt ut og at det ble gitt innsyn i resten av dokumentet. Vi viste til at unntaket i offentlighetsloven gjelder opplysninger, og ikke hele dokumentet.

Etter tre måneder vant vi fram hos Sametinget. I innsynet vi fikk viste det seg at det var kommet inn to klager på i alt fem personer siden 2005. Den ene klagen var fra 2013, mens den andre klagen var fra 2017.

Navnet på de påklagede var sladdet, men det var ikke navnet på de to som hadde klaget.

I Norge er det Sametingets administrasjon som behandler begjæringer om innføring i Sametingets valgmanntall. De behandler også klagesakene.

Vi måtte finne ut hvordan Sametinget behandlet søknadene og klagesakene. Vi ba derfor om innsyn i instruksene eller veiledningene for hvordan administrasjonen behandler slike saker. Vi fikk til svar at de ikke hadde en egen instruks på dette, men at de fulgte forvaltningslovens bestemmelser om enkeltvedtak.

Selv om forvaltningsloven gjelder er det likevel uttalt fra Sametinget at valgmanntallet er et tillitsbasert system.

Vi gjorde et researchintervju med direktør for Sametingets politiske sekretariat, Rávdna Buljo Gaup, som er avdelingen med ansvaret for valgmanntallet. Hun fortalte at klageren må begrunne hvorfor vedkommende

mener at innmelder ikke oppfyller kriteriene til Sametingets valgmanntall. Innmelder har rett til kontradiksjon på klagerens begrunnelse.

Ifølge Buljo Gaup gjør også Sametinget egne undersøkelser i en klagesak. Hun fortalte at de søker etter informasjon i offentlige kilder, slik som kirkebøker og folketellinger. I offentlige folketellinger ble innbyggernes nasjonalitet og språk registrert i Troms og Finnmark. Sametinget har begrenset mulighet for å finne innbyggernes språk i resten av landet.

Vi sendte deretter et nytt innsynskrav til Sametinget hvor vi ba om innsyn i alle dokumenter knyttet til klagebehandlingen av de to klagesakene. Etter en del purringer fikk vi tilsendt det vi ba om.

Det viste oss at begge klagen var blitt avvist av Sametinget. Den ene fordi klagen var kommet etter tidsfristen og den andre fordi de innklagede ifølge Sametinget oppfylte kriteriene for å stå i valgmanntallet. Vi kunne fortsatt ikke se hvem som var klaget inn, eller på hvilket grunnlag de var blitt godkjent i valgmanntallet. Disse opplysningene var sladdet.

Vi bestemte oss for at vi ville se nærmere på klagesakene, til tross for at de begge var avvist.

Kikket gjennom sladden

For å finne mer ut om hvem som var klaget inn tok vi kontakt med de to klagerne. I klagesaken fra 2017, som hadde blitt avvist fordi den kom inn etter tidsfristen, var klager villig til å snakke med oss. Hun hadde klaget inn noen Frp-politikere hun ikke trodde anså seg selv som samer. Hennes klage resulterte i saken «De falske samene» som ble publisert i desember 2022.

Den andre klageren ville ikke si noe. Vi kunne likevel lese i klagen at personene som var klaget inn var fra klagerens hjemkommune Lavangen i Sør-Troms. Vi kunne også lese at klageren hadde blitt provosert over at «disse to, som aldri før har erklært seg som samer, nå melder seg inn i Sametingets valgmanntall».

Videre skrev klageren at hun oppfattet det som en provokasjon at disse to nå kunne velges inn på Sametinget for å tale samenes sak. «Slik jeg ser det er det en ny form for kolonisering,» skrev klageren.

Årsaken til at klageren ikke ville stille til intervju, var blant annet fordi klageren betegnet disse to som maktpersoner i lokalsamfunnet. Klageren fryktet for konsekvensene hvis vedkommende stilte opp i et intervju. Vi visste da at personene var fra Lavangen, at de mest sannsynlig hadde stilt til valg i 2013, og at det var to såkalte maktpersoner.

Ved hjelp av googlesøk fant vi ut at Sandra Borch hadde meldt seg inn i valgmanntallet i 2013 og at hun også hadde stilt som kandidat til sametingsvalget for Senterpartiet det året. Og hun var fra Lavangen.

Vi prøvde å se gjennom sladden, og klarte å se konturen av enkelte bokstaver. Det kunne se ut som at det ene navnet faktisk var Sandra Borch. Men hvem var den andre?

Vi søkte etter valglistene for sametingsvalget i 2013 for å se hvilke personer fra Lavangen som hadde stilt til valg det året. Øverst på Senterpartiets liste for Vesthavet valgkrets sto tidligere ordfører Erling Bratsberg fra Lavangen. Vi måtte prøve å få de to navnene bekreftet. Vi tok igjen kontakt med klageren. Denne gangen fikk vi komme på besøk. Klageren ville fortsatt ikke stille til intervju, men kunne bekrefte at det var Sandra Borch og Erling Bratsberg som var klaget inn.

Men Sametinget hadde avvist klagen, og begge var fortsatt godkjent i valgmanntallet.

Kunne vi stole på det vedtaket, eller kunne det være slik som klageren påstod, at disse ikke oppfylte kriteriene for å stemme og stille som kandidater til sametingsvalget?

Vi måtte prøve å undersøke dette nærmere.

Kriteriene for stemmerett

Hva hadde Sandra Borch egentlig krysset av for da hun begjærte seg innført i Sametingets valgmanntall?

Som nevnt innledningsvis, må man oppfylle lovbestemte kriterier for å komme inn.

Det første og viktigste er at man må oppfatte seg selv som same. Dette er et *subjektivt kriterium*, som utelukkende kommer til uttrykk i en persons personlige oppfatning.

I tillegg er det et *objektivt kriterium*, som handler om tilknytning til samisk språk. For å få stemmerett ved sametingsvalget, må minst en av oldeforeldrene ha eller ha hatt samisk som hjemmespråk under oppveksten. Eller man kan være barn av en person som har stått eller står i Sametingets valgmanntall. Dette objektive kriteriet lar seg fastslå av andre enn vedkommende selv.

Årsaken til at man legger så stor vekt på samisk språk, stammer fra Samerettsutvalgets utredning ([NOU 1984:18](#)), en utredning som var foranledningen til Sametinget. Den konstaterte at språket formodentlig er det mest karakteristiske, ytre «etnisitetsmerke» for den samiske befolkningsgruppe, og at det derfor burde utgjøre en viktig faktor når det gjelder å avgrense personkretsen på objektivt grunnlag.

Men fordi det har skjedd en sterk fornorskningsprosess i mange tidligere samiske språkområder de siste generasjoner – uten at samisk identitetsfølelse nødvendigvis er gått tapt i samme utstrekning – syntes det rimelig å trekke inn

også foreldres og besteforeldres språktilknytning for å bestemme en persons tilhørighet.

Dette ble utvidet til også å gjelde oldeforeldrenes språk i 1997, etter forslag fremmet av Sametinget. Dette fordi språkets stilling i kystområdene i Nord-Norge og i det sørsamiske området var svak på grunn av fornorskningspolitikken.

Bakgrunnssjekk av de innklagede

For å finne ut mer om Sandra Borch og Erling Bratsberg startet vi med å undersøke om de tidligere hadde sagt noe offentlig om sin samiske identitet og bakgrunn via søk i Nasjonalbiblioteket, Retriever og Google.

Ut fra søkeresultatene så vi at Sandra Borch ved flere anledninger hadde sagt at hun hadde samiske aner, uten at hun hadde spesifisert dette nærmere.

I 2013, da hun i Nordlys fortalte at hun hadde meldt seg inn i Sametingets valgmanntall, sa hun at hun var fra en samisk kommune, at hun hadde samiske aner i familien, og at flere av familiemedlemmene på begge sider var samer.

I forbindelse med samens nasjonaldag i 2022, da hun var landbruks- og matminister, skrev hun på regjeringen.no om sin samiske tilknytning: *«Hjemkommunen min, Lavangen i Troms, har tre bjørkeblad i kommunevåpenet. Tre blad som symboliserer at kommunen har både samisk, kvensk og norsk bosetting. Det passer svært godt for meg og min familie. Går jeg tilbake noen slektsledd, finner jeg bånd til både samisk og kvensk kultur, og det er jeg veldig stolt av.»*

Hun skrev også at hun meldte seg inn i valgmanntallet fordi hennes samiske venner ikke fikk god nok språkopplæring:

Vi klarte ikke å finne noen artikler hvor hun snakket om seg selv som same. Vi klarte derfor ikke å finne ut mer om hennes samiske aner, eller hvem det var som snakket samisk i hennes familie.

Samme søk gjorde vi på den tidligere ordføreren i Lavangen, Erling Bratsberg. Heller ikke der fant vi noen artikler hvor Bratsberg utdypet sin samiske tilknytning og identitet.

Kildekontakt

Vi tok deretter kontakt med en kilde i Lavangen for å finne mer ut om den samiske slekta til både Sandra Borch og Erling Bratsberg. Denne kilden har ikke forbindelser verken med klageren eller de som er klaget inn.

Vi fikk vite at ut fra bosted, så kunne det se ut som at Erling Bratsberg hadde oldeforeldre som var samiske, siden de hadde bodd i et geografisk område kalt Spansdalen. Kilden vår kunne fortelle at i Lavangen bodde samene i

Spansdalen og nordmennene i resten av bygda. Vedkommende sa også at det ikke var mange utenfor Spansdalen som åpent hadde erkjent å ha samisk blod i årene, i hvert fall ikke i tidligere tider.

Den samme historien fikk da vi lette opp Lavangen i Store norske leksikon. Der kunne vi lese at Lavangen hadde et innslag av samisk bosetning som i atskillig grad er etterkommere av svenske reindriftssamer, dette gjaldt særlig i Spansdalen og Fossbakken. Langs fjorden hadde det tradisjonelt bodd sjøsamer, men at få av disse regnet seg som samer i dag.

Kilden vår i Lavangen hadde ikke opplysninger om Sandra Borchs samiske slekt, men vi fikk navnene på besteforeldrene hennes og noen oldeforeldre.

Kartlegging av slekten

Ved bruk av valgmanntallslistene sjekket vi om foreldrene eller besteforeldrene til Sandra Borch sto i valgmanntallet. Det gjorde de ikke.

I klagen hadde vi lest at klageren hevdet at verken Sandra Borchs foreldre eller besteforeldre hadde hatt samisk som hjemmespråk. Vi spurte klageren om oldeforeldrene til Borch, men det visste vedkommende lite om.

Siden det kunne se ut som Erling Bratsberg hadde samiske oldeforeldre, lot vi det sporet ligge og konsentrere oss om Sandra Borch. Hun var tross alt landbruks- og matminister den gangen, og hadde blant annet ansvaret for den samiske reindrifta.

Hun hadde dessuten stilt til valg hver eneste gang siden innmeldingen i 2013, mens Erling Bratsberg ikke lenger var ordfører eller på andre måter var sentral eller aktiv i politikken.

Vi gjorde et nytt googlesøk for å finne ut mer om Sandra Borchs familie. Søket ledet oss fram til et TV-program fra 2014 hvor Sandra Borch tok med NRK på en reise til Panama for å treffe igjen sin biologiske far. Han dro til sjøs da hun bare var to år gammel, og hun hadde ikke hatt kontakt med ham siden. I programmet kom det også frem at Borch vokste opp sammen med mor og stefar, som hun også tok etternavnet til.

Kunne det være at vår sak kunne belyse en blindsoner – at det var Sandra Borchs stefar som var samisk og at reglene ikke var i tråd med nye, moderne familiekonstellasjoner?

Vi fikk bistand av researchsenteret i NRK i Oslo til å kartlegge Sandras familie-tre, både hennes biologiske foreldre, og også stefarens familie.

Ved å søke i Nasjonalbiblioteket kan man finne ut mye om en person, blant annet omtaler i aviser, fra større intervjuer til små notiser, som fødselsannonser, vielsesannonser og dødsannonser.

Vi lette etter fødselsannonser, dødsannonser og vielsesannonser i søkebasen på Nasjonalbiblioteket, for å finne ut hvem som var Sandra Borchs oldeforeldre.

Vi søkte også i Digitalarkivet. Det er Arkivverkets nettsted for publisering av digitalisert arkivmateriale. Det er en gratis og offentlig tilgjengelig tjeneste som gir tilgang til en rekke historiske kilder og dokumenter. Der finner man blant annet folketellinger helt tilbake til 1700-tallet og fram til 1920, og digitaliserte kirkebøker fram til ca. 1930. Folketellinger og kirkebøker inneholder mye informasjon om personer og slektskapsforhold.

Hadde Borch rett til å stå i valgmanntallet ut fra kriteriene? Kunne vi stole på de historiske kildene?

Samer og kvener, språk og etnisitet

Fra midten av 1800-tallet ble det i norske folketellinger registrert etnisk tilhørighet, spesielt for samer og kvener. Også språkkunnskaper ble registrert. Selv om prester ikke var pålagt å registrere etnisitet i kirkebøker, så var det mange prester som gjorde det likevel.

Vi sjekket derfor opp oldeforeldrene til Borch i folketellingene fra 1920 for å sjekke om de var registrert med språk og etnisk tilhørighet. Seks av åtte oldeforeldre stod oppført med norsk språk og etnisitet.

To av oldeforeldrene stod oppført uten informasjon om språk og etnisitet i 1920-folketellingen, som er den siste som er offentlig tilgjengelig. Vi valgte derfor å sjekke disse to enda lenger tilbake, og så at en av oldeforeldrene var registrert som norsk i folketellingen fra 1910, mens den andre var registrert som norsk i folketellingen fra 1900.

Vi sjekket også foreldrene til disse to, og ser at de alle ble registrert som norske i diverse folketellinger fra 1900, 1910 og 1891. Også oldeforeldrene på stefarens side var merket som norske med norsk språk i folketellingen fra 1920.

Det kunne virke som at ingen av oldeforeldrene, i alle fall ifølge folketellingene, var noe annet er norske, med norsk språk.

Men vi visste at fornorskningspolitikken hadde vært sterk, og at mange hadde lagt bort både samisk språk og kultur for å bli så norske som mulig. I henhold til det objektive kriteriet heter det at oldeforeldrene skal ha hatt samisk som hjemmespråk. Med hjemmespråk menes at samisk må ha vært et av språkene som ble snakket hjemme under oppveksten. For å finne ut av dette, måtte vi nødvendigvis sjekke språksituasjonen for tippoldeforeldrene også, og det i mange ulike folketellinger, for å se om det hadde skjedd et språkskifte. Dette krevde at vi kartla familien enda lenger tilbake.

Ved hjelp av søk i Digitalarkivets digitaliserte kirkebøker og folketellinger klarte vi å finne Sandra Borch sine tippoldeforeldre og noen tippoldeforeldre,

både biologiske og stefamilie. I kirkebøker ble giftemål registrert, da også med far til brud og brudgom. Ved dåp og konfirmasjon ble foreldrenes navn registrert. På den måten klarte vi å gå tilbake i slekta til Borch.

Vi sjekket også tippoldeforeldrenes etnisitet og nasjonalitet i folketellingene. Vi fant ingen som var merket som samiske eller med samisk språk, men vi fant en tippoldemor som var merket med en kvensk og en norsk forelder i folketellingen fra 1875. Det ble klart for oss at vi måtte sjekke alle lenger tilbake i folketellingene og kirkebøkene for å se hvem av forfedrene som var samisk.

Vi lurte også på om man kan stole på informasjonen i folketellingene, de var jo tross alt et redskap for norske myndigheter som fra midten av 1800-tallet hadde som politisk mål å få samer og kvener til å bli så norske som mulig. Kunne vi stole på funnene våre?

Første kontakt med Borch

Vi så altså av folketellingene at Borch sine oldeforeldre mest sannsynlig ikke hadde hatt samisk som hjemmespråk, men vi visste ikke hvor mye vi kunne stole på denne informasjonen.

Den beste til å opplyse om dette ville være Sandra Borch selv.

Vi sendte henne først en SMS på et mobilnummer vi har hatt kontakt med henne på tidligere, i andre saker. Dette var januar 2023, og vi hadde nettopp publisert sakene om Frp-politikerne som stilte til valg til Sametinget, selv om de ikke var samer.

Men vi fikk ikke noe svar på meldingen. En uke senere sendte vi en epost til pressevakten hos Landbruks- og matdepartementet. Etter en kort epost-korrespondanse fikk vi til slutt en uttalelse på epost fra pressevakten ved LMD:

Dere kan sitere Sandra Borch på følgende:

«Jeg er kjent med at det har vært en klagesak knyttet til min innmelding i Sametingets valgmanntall og at klagen ikke ble tatt til følge. Utover det har jeg ingen kommentarer til saken»

Sandra Borch vil ikke stille til intervju eller snakke mer om klagesaken. Hva skulle vi gjøre da?

Den «evige» klageprosessen

Sandra Borch ville altså ikke selv bidra til å opplyse saken. Sametinget ga oss heller ikke fullt innsyn i hennes svar på klagesaken. Hele dokumentet, utenom mottaker og dato, samt første setning i eposten, var sladdet.

Vi ba derfor Sametinget om en ny vurdering av vår tidligere innsynsbegjæring, og om det forelå taushetsplikt for alle de utelatte opplysningene. Denne gangen fikk vi medhold og mer innsyn. Da kunne vi lese at Sandra Borch i sitt svar på klagen viste til en navngitt person som var samisk, men selve navnet og slektsforholdet var fortsatt sladdet. Borch skrev videre i sitt svar at den andre siden av familien også var samisk, men at hun regnet med at det var nok å dokumentere denne ene siden.

Vi fikk med andre ord ikke se hvem hun hadde oppgitt som den som hadde samisk som hjemmespråk.

Vi tok kontakt med presseforbundet for få råd om det var grunnlag for å klage, og hvordan vi eventuelt kunne gå fram.

Presseforbundet svarte at Sametinget hadde en altfor omfattende sladding. Vi fikk hjelp til å formulere et klagebrev som vi sendte til Sametinget. Klageinstansen var sametingsrådet, som er Sametingets «regjering» og ansvarlig for den daglige politiske virksomheten i Sametinget.

Men klagen vår førte ikke fram, og sametingsrådet fastholdt sladdingen.

Med ny bistand fra presseforbundet klaget vi avslaget inn for Sivilombudet. Dette ble starten på en klageprosess mellom sametingsrådet og Sivilombudet som varte i 1 år og 8 måneder, og som til slutt dreide seg om Sametingets valgmanntall i seg selv skal være åpent for innsyn.

Selv om vi ikke den gangen visste hvor lang tid saksbehandlingen ville ta, måtte vi prøve å komme til bunns i hvilke opplysninger Sandra Borch hadde oppgitt.

To ganger fikk sametingsrådet beskjed om å behandle klagen vår på nytt fordi de ifølge Sivilombudet tolket lovene feil.

Sivilombudet mener Sametinget legger til grunn feil lov, nemlig folkeregisterloven, når de nekter innsyn i opplysninger som står oppført i valgmanntallet. Ifølge Sivilombudet er det forvaltningsloven som skal anvendes, og de konkluderer med at den type opplysninger som er å finne i valgmanntallet er åpent for innsyn. Sivilombudet sammenligner innføring i valgmanntallet med statsborgerskap, og viser til at valgmanntallet uansett legges ut til offentlig ettersyn med jevne mellomrom – noe som står i kontrast til påstandene om at opplysningene er gitt i et «betroelsesforhold» mellom den som søker og Sametinget.

Sametinget står på sitt med at valgmanntallet inneholder personsensitive opplysninger, og nekter å etterkomme vurderingene fra Sivilombudet. Til slutt valgte Sivilombudet å avslutte saken, men sendte en merknad til Kommunaldepartementet om at Sametinget har en praksis rundt innsynsbegjæring som ikke er i tråd med regelverket, og at det er behov for å avklare dette.

I skrivende stund har ikke Kommunaldepartementet konkludert i saken.

Sivilombudet valgte heller ikke å gå videre med vår klage rundt fullt innsyn i klagesaken mot Sandra Borch. Sivilombudet konkluderte med at det «er lite sannsynlig at ytterligere undersøkelser vil føre til et vesentlig endret resultat». Hvordan skulle vi gå videre nå? Hvem var det Sandra Borch hadde oppgitt? Hvorfor ville hun ikke bidra til å belyse saken?

Selv om vi ikke fikk innsyn i klagesaken mot Sandra Borch, hadde vi uansett fått et viktig gjennomslag i Sivilombudets uttalelse om innsyn i selve valgmanntallet. Norsk Redaktørforeningen lente seg på denne uttalelsen da de i fjor høst, under en høring om ny valgforskrift, krevde at Sametingets valgmanntall gjøres offentlig.

Sivilombudets uttalelse kan vise seg å bli verdifull i fremtidig journalistisk arbeid om den samiske valgordningen.

«Politisk betent»

Vårt neste steg ble å kontakte noen som hadde kunnskap om slektsforskning. Vi var nemlig usikre på om vi hadde funnet riktige forfedre, fordi vi ikke hadde funnet noen med samisk tilknytning så langt. Vi trengte noen som hadde kjennskap til slektene og historien i Nord-Norge.

Vi sendte først en epost til Norges største organisasjon for slektsforskere, Slett og Data, og ba om hjelp til å finne en slektsforsker som kjente til slektsforholdene i Nord-Norge.

Slett og Data sitt Nord-Norge-lag holdt et eget styremøte der de bestemte seg for ikke å hjelpe oss, fordi denne type saker var «politisk betent». Det at Slett og Data ikke ville hjelpe oss var en bekreftelse på hvor utfordrende det er med journalistikk på samisk tilhørighet.

Legge saken bort?

En stor utfordring for vårt arbeid var at Sandra Borch ikke på noe tidspunkt ønsket å opplyse saken for oss. Den beste kilden til noens familieforhold er jo selvsagt vedkommende selv.

Flere ganger diskuterte vi om vi skulle legge saken bort, men all den tid vi allerede hadde dokumentert at kontrollregimet til Sametinget var mangelfullt, mente vi det var grunn til å undersøke saken videre. Via de innsynene vi fikk, så vi dessuten at det kun tok én dag for Sametinget å saksbehandle klagesaken mot Sandra Borch. Hadde kontrollen vært god nok?

På bakgrunn av Borchs rolle som statsråd og stortingsrepresentant, og det at hun hadde stilt til valg på Sametinget flere ganger, mente vi gjorde det nødvendig å undersøke saken videre.

Vi kunne heller ikke la oss stoppe av at Sametinget nektet å gi oss fullt innsyn i klagesaken mot henne. At vi aldri fikk tak i navnet som Sandra Borch hadde oppgitt, ga oss få alternativer til bruk av slektsgranskning som metode.

Tipptippoldemor

Vi henvendte oss derfor til slektsgransker Kai-Samuel Vigardt, som er brukt av NRK i en rekke programmer, som for eksempel «Ukjent arving» og «De siste dødsdømte». Han har selv bakgrunn som en del av romanifolket, som i likhet med samene ble utsatt for fornorskning, og har derfor god erfaring i å lete i kilder hvor etnisitet potensielt ble forsøkt skjult.

Vigardt sendte oss en oversikt over Sandra Borch sine forfedre tilbake til tipptippoldeforeldre-generasjonen. Han hadde funnet en tipptippoldemor som var registrert med en samisk og en norsk forelder i folketellingen fra 1875. Men heller ikke han fant noen som var registrert med noen annen etnisitet eller språk enn norsk etter dette.

Dette var i april 2023. Vi hadde funnet at Sandra Borch hadde samiske aner etter sin tipptippoldemor. Kunne det være denne personen hun hadde oppgitt til Sametinget som sin samiske slektning?

Men loven sier at man må ha hatt en samiskspråklig oldeforelder. Det virket det ikke som hun hadde.

Fremdeles var vi usikre på om de historiske kildene var til å stole på.

De historiske kildene

Vi hadde fått råd fra Arkivverket om å ta kontakt med professor i historisk demografi Hilde Sommerseth ved UiT Norges arktiske universitet i Tromsø for å få klarhet i påliteligheten til informasjon om språk og etnisitet i tidligere folketellinger.

Arkivverket kunne ikke si noe generelt om påliteligheten til etnisitets- og språkopplysningene i folketellingene ut over å henvise til instruksene til tellerne for hver enkelt telling (ligger på nettsidene til Statistisk sentralbyrå – ssb.no).

Men blandingsetnisitet er ifølge Arkivverket best dokumentert i folketellingen fra 1875, der fars og mors etnisitet er oppgitt separat.

Også Hilde Sommerseth mente det var vanskelig å si noe generelt om påliteligheten til informasjon om etnisitet og språk i folketellingene. Det som er viktig å huske på er at folketellingene ble brukt av staten for å overvåke fornorskningspolitikken. Språk og etnisitet ble også ofte registrert basert på folketellerens vurdering, ikke nødvendigvis selvrapporing. Det kan derfor være variasjon i hvordan etnisitet ble registrert, avhengig av folketellerens egne

oppfatninger. Ifølge Sommerseth ville de som avvek fra majoriteten som samer og kvener sannsynligvis bli korrekt registrert, mens man må være mer forsiktig med å trekke raske konklusjoner på de som ble registrert som norske eller ingenting.

For å få et mer komplett bilde, anbefalte Sommerseth oss å bruke flere kilder. Hun trakk frem Friis' etnografiske kart som en god tilleggskilde. Friis' etnografiske kart er en serie kart laget av språkforsker Jens Andreas Friis på 1800-tallet. Friis er en av grunnleggerne av samisk språkvitenskap og professor i samisk språk ved Universitetet i Oslo. Hans etnografiske kart dokumenterte etnisitet og språkferdigheter i Finnmark og Troms. Kartene viser hvor de ulike etniske gruppene samer, kvener og nordmenn bodde, og hvilke språk som ble bruk i de forskjellige områdene.

Disse kartene er viktige historiske dokumenter som gir en detaljert oversikt over den etniske og språklige situasjonen i Nord-Norge før store samfunnsendringer fant sted.

Flere undersøkelser

Vi bestemte oss for å undersøke informasjonen vi hadde fått fra Vigardt om forfedrene til Borch, og hvor de var født og bodde, opp mot Friis etnografiske kart, slik vi hadde fått råd fra Hilde Sommerseth om å gjøre.

Ut fra boplass som var oppgitt i folketellingene, kunne vi sjekke hvordan disse områdene var merket på Friis sine etnografiske kart.

Allerede på 1860-tallet var forholdene i Lavangen slik som Store norske leksikon beskriver forholdene i dag: At den samiske befolkningen var konsentrert i et område kalt Spansdalen, mens det rundt Lavangsfjorden stort sett var norske familier. Tre familier som bodde rundt Lavangsfjorden var merket som samiske og samisktalende. Ut fra bosted og fødested kunne vi se at mange av Sandra Borch sine forfedre var født og bodde langs Lavangsfjorden. Ingen av oldeforeldrene var fra Spansdalen eller bodde i Spansdalen.

En gren var fra nabokommunene Salangen, men også de var registrert å være fra områder som var merket som norskspråklige allerede på 1860-tallet. En annen gren var fra Sørreisa, det også fra et område som var merket som norskspråklig i Friis sine kart.

Vi så også at en tippoldemor var født i Vardø. Det var denne tippoldemora som hadde en mor som var registrert med en norsk og en samisk forelder i folketellingen fra 1875. To av oldeforeldrene var registrert med bosted Narvik. Fortsatt fant vi ingen spor som oppga at Sandra Borch hadde minst en oldeforelder med samisk som hjemmespråk under oppveksten. Men vi så at hun hadde samiske aner, slik hun hadde sagt.

Med våre nye funn tok vi ny kontakt med Sandra Borch med håp om at hun ville snakke med oss. Nå skrev vi, at ut fra informasjonen vi hadde funnet i

offentlige registre, kunne vi ikke finne at hun oppfylte kriteriene for å stille til valg eller stemme ved sametingsvalget. Vi ønsket at hun skulle belyse dette for oss.

Borch svarte ikke, dermed videresende vi eposten til rådgiveren hennes på Stortinget. Samme dag fikk vi svar om at Sandra Borch ikke hadde noen kommentarer.

Samisk slektsgransker

For å kvalitetssikre undersøkelsene våre trengte vi hjelp av en slektsgransker som kjente til de samiske slektene i Sør-Troms.

En av journalistene i prosjektet kjente til en samisk slektsgransker fra Evenes, Cato Lejon Myrnes. Han hadde laget kart over alle samiske husholdninger i Ofoten, Lofoten og Sør-Troms basert på folketellingen fra 1875 og 1920.

Myrnes er selv same og fra det samme området der de fleste av Sandra Borch sine forfedre bodde. Han har dermed god kjennskap til de samiske forholdene i området.

Oppdraget til Myrnes var å finne ut om Sandra Borch hadde minst en oldeforelder med samisk som hjemmespråk. Men, heller ikke han fant dette sannsynlig. Han fant dog samisk tilknytning på begge sider av slekten, slik Borch hadde sagt.

Både gjennom farens og morens slektslinje fant han tipp Tipp Tipp oldeforeldre som ble registrert som samer, men i begge tilfeller giftet de seg med det han mener er norske partnere. Etterkommerne så ut til å ha blitt registrert og betraktet som norske i offisielle dokumenter og folketellinger.

Han trakk frem at både geografisk plassering og registrerte etnisiteter i folketellingene antydte at norsk var majoritetsspråket og det mest praktiserte språket i disse områdene, særlig utenfor husets fire vegger. Når det gjaldt samisk språk og kultur, vil det å miste bruken av et språk ofte skje over flere generasjoner, spesielt dersom den ene forelderen hadde et annet morsmål og dersom samfunnet for øvrig snakket dette språket.

Basert på tilgjengelige data og med forbehold om at dataene var korrekte, konkluderte Myrnes altså med at det var usannsynlig at Sandra Borch hadde hatt minst en oldeforelder med samisk som hjemmespråk.

Slektsgransking som metode

Det er kommet flere reaksjoner på at NRK valgte å bruke slektsgransking som metode mot Sandra Borch. Hun har selv beskyldt NRK for å drive en «etnisk gransking» av hennes familie og slekt.

Vi ser ikke på slektsgransking som en uvanlig journalistisk metode. Tvert imot er det ofte brukt i for eksempel habilitets- og korrupsjonssaker, eller i saker og programmer som handler om historiske forhold.

Særlig når man skal ettergå et demokratisk system hvor ett av de lovpålagte kriteriene nettopp er bruk av språk i ens egen familie er det vanskelig å unngå å måtte studere slektstreet til vedkommende.

Vi har dessuten brukt flere relevante kilder, og alle opplysninger er fra åpne kilder og dermed etterprøvbare. Usikkerhet rundt historiske kilder er tatt med i saken.

Kildene NRK bruker er de samme som Sametinget anbefaler å bruke.

Gikk av som minister

I januar 2024 måtte Sandra Borch gå av som forsknings- og høyere utdanningsminister, etter å ha innrømmet å ha jukset med masteroppgaven hun leverte i 2014.

Hadde dette noen betydning for vår sak? Hun hadde jukset med masteren, kunne hun ha jukset seg til en plass i Sametingets valgmanntall også?

Vi valgte å ta kontakt med Sandra Borch på nytt, men hun ønsket fortsatt ikke å si noe om klagesaken mot henne.

På grunn av mastergrad-jukset vurderte vi at hun var inne i en sårbar periode. Vi valgte derfor å ta hensyn til dette og satte saken om Sandra Borch på vent.

I mellomtiden tok vi tak i andre saker som handlet om Sametingets valgmanntall. En av disse viste igjen mangelen på kontroll hos Sametinget.

Kom inn uten spørsmål

Vi hadde nemlig fått flere tips etter våre første publiseringer i 2022, blant annet om en ung mann fra Vestlandet som stilte til valg til Sametinget i 2021, selv om han overhodet ikke hadde noen tilknytning til det samiske.

Han fortalte oss at han ikke fikk et eneste kritisk spørsmål fra partiet eller noen andre om sin samiske bakgrunn da han meldte seg inn, selv om det ikke var noe ved ham som skulle tilsa at han oppfylte kriteriene for å delta i det samiske demokratiet. Han var veldig kritisk til kontrollen som Sametinget hadde med innmeldinger, og lurte på hvordan det var mulig at hans innmelding ble godkjent. Denne saken publiserte vi i oktober i fjor.

Med alt det vi visste så langt, kunne vi la saken om Sandra Borch ligge, fordi partene ikke ønsket å bidra til å opplyse saken?

Våre undersøkelser kunne ikke vise at noen av Sandra Borchs oldeforeldre var registrert som annet enn norske med norsk språk i de siste offentlige folketellingene. Det kunne tyde på at hun ikke oppfylte det objektive kriteriet for å få stemmerett.

Vi mente derfor funnene i våre undersøkelser, kombinert med hennes samfunnsrolle, ga grunnlag for publisering.

Siste kontakt med Borch

Nok en gang tok vi kontakt med Sandra Borch, denne gangen for å varsle henne om publisering og våre nyeste funn.

Sandra Borch fikk et skriftlig varsel om publisering mandag 28. oktober med frist senest påfølgende torsdag med å svare, og beskjed om at saken ville bli publisert uka etter. Sent torsdag kveld gjentok Sandra Borch at hun forholdt seg til at klagen var avvist og at hun ikke ville kommentere den.

Nå fikk vi for første gang svar direkte fra Borch, men hun hadde altså fortsatt ikke noe ønske om å si noe mer om hennes samiske tilknytning. Ikke før dagen før vår publisering.

Ut på Facebook før vår publisering

Den påfølgende søndagen, den 3. november, og før vi hadde publisert noe som helst, gikk Sandra Borch ut på sin egen Facebook-side. Hun mente NRKs arbeidsmetode viste «total mangel på respekt for samers etnisitet og identitet». Borch hevdet at NRK skapte «splid, tvil og ny skam» i det samiske samfunnet.

Det kom mange reaksjoner på sosiale medier og nettet. Flere nasjonale og lokale nettaviser lagde sak på hennes utspill, selv om verken Sandra Borch eller noen andre hadde lest saken vår. Borch skrev ingenting om hvordan hun kunne dokumentere det lovpålagte objektive kriteriet. Kanskje var det kriteriene det var noe galt med? Eller dokumentasjonskravet? Det fikk vi aldri klarhet i.

Vi publiserte saken dagen etter utspillet fra Sandra Borch, mandag 4. november. Der inkluderte vi deler av reaksjonene hun hadde kommet med og viste til Facebook-utspillet hennes.

Publiseringen førte til mange reaksjoner og bred debatt både om NRKs publisering, men også om samisk identitet og Sametingets regler rundt valgmanntallet.

Leder for det største opposisjonspartiet på Sametinget, Vibeke Larsen fra Nordkalottfolket, var en av de som reagerte på saken før den var publisert. Hun fikk publisert en kronikk hvor hun anklaget NRK for å henge ut Sandra Borch, hennes familie og alle fornorskede samer.

På den andre siden rykket professor Ivar Bjørklund ved UiT og høyskolelektor Line Kalak fra Samisk høyskole ut med støtte til den jobben NRK hadde gjort, og oppfordret debatten til å ta tak håndteringen av manntallskriteriene.

Kort tid etter publiseringen av saken om Sandra Borch ble den klaget inn til Pressens faglige utvalg. Denne saken er ikke behandlet ennå.

Konsekvenser

Like etter vår første publisering om valgmanntallet i desember 2022, åpnet flertallet på Sametinget bestående av NSR, Sp, Ap og Flyttsamelista opp for at Sametinget skulle gjennomføre en undersøkelse av Sametingets valgmanntall med utgangspunkt i våre avsløringer av svakheter i valgmanntallet.

Undersøkelsen skulle kartlegge hvorvidt de subjektive og objektive kravene for innmelding er oppfylt, gjennom en anonym undersøkelse blant et lite utvalg av velgerne i valgmanntallet. Undersøkelsen ble imidlertid stoppet på grunn av den politiske uroen dette medførte., særlig fra det største opposisjonspartiet på Sametinget, Nordkalottfolket.

Istedenfor valgte Sametinget høsten 2024 å gi Sametingets plenumsledelse fullmakt til å gjøre undersøkelser av valgmanntallet. Det viktigste for Sametinget blir å styrke informasjonsarbeidet om kriteriene for å gjøre det lettere for folk å melde seg inn.

Etter våre oppslag i 2022, skjerpet Sametinget kontrollrutinene for valgmanntallet. Dette innebar at alle som søkte seg inn måtte legge ved dokumentasjon som beviste at de oppfylte objektive kriterier om forfedres hjemme-språk. Tidligere var dette valgfritt, men det kunne bli etterspurt.

Våre undersøkelser viser at flere politikere ikke forholder seg til sameloven, enten ved at de ikke oppfatter seg selv som samer, men likevel begjærer seg innskrevet i manntallet, eller at de ikke oppfyller språkkriteriet med at minst en oldeforelder hadde samisk som hjemmespråk. Noen av Frp-politikerne vi skrev om i 2022 var fortsatt med i Sametingets valgmanntall da vi sjekket i oktober 2024.

Våre saker viser at det fortsatt er en lang vei å gå i forhold til åpenhet om det samiske demokratiet. Sivilombudets uttalelse om innsyn i valgmanntallet er derfor en viktig milepæl.

Saken om Sandra Borch skapte stort nasjonal oppmerksomhet rundt det samiske demokratiet og samisk identitet. Det er temaer som svært sjelden når opp i den nasjonale offentligheten.

Sametinget kunne selv melde om økt interesse for innmeldinger i valgmanntallet etter publiseringen vår. Et voksende valgmanntall og oppmerksomhet rundt kriteriene vil forhåpentligvis kunne bidra til å styrke det samiske demokratiet foran sametingsvalget i september 2025.

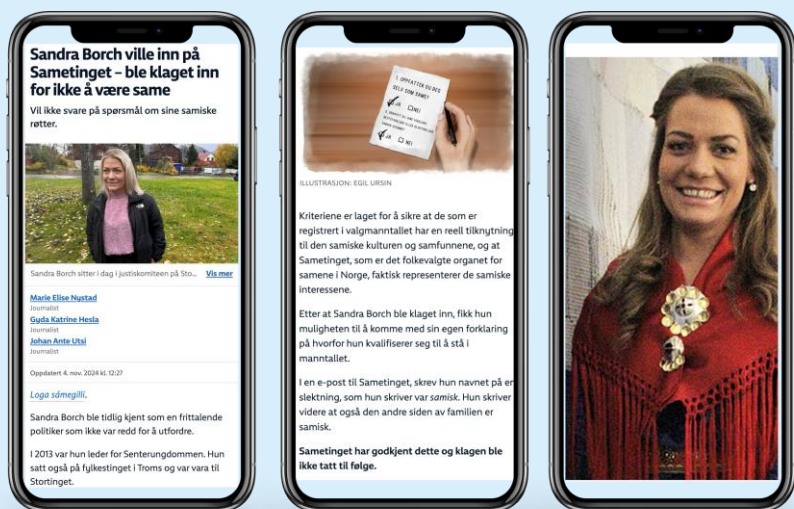
Publiserte saker Nett

04.11.24: Sandra Borch ville inn på Same-tinget – ble klaget inn for ikke å være same

<https://www.nrk.no/sapmi/sandra-borch-ble-klaget-inn-etter-at-hun-stilte-pa-liste-til-sametingsvalget-1.16726342>

Samisk versjon:

<https://www.nrk.no/sapmi/sandra-borch-vaidojuvvui-go-die ihii-ie as-samedikki-jienastuslohkui-1.17085748>

25.10.24: Jukset seg inn på valgliste - Nå vil Sametinget rydde opp

<https://www.nrk.no/sapmi/stilte-til-valg-pa-sametinget-uten-a-vaere-same-1.17070929>

04.11.24: Skjønner hvor «intenst ubehagelig» det må være for Borchs familie

<https://www.nrk.no/tromsogfinnmark/sametingspresidenten-forstar-at-saken-om-juksesamer-er-sar-for-sandra-borchs-familie-1.17111594>

05.11.24: Forsker om Sametinget: – Umulig å inkludere alle med samisk identitet

<https://www.nrk.no/nordland/2-av-3-vil-beholde-reglene-for-a-stemme-eller-stille-til-valg-pa-sametinget-1.17110745>

07.11.24: – Fornorskningen gjør at veldig mange ikke kan vise til samisk slekt

<https://www.nrk.no/tromsogfinnmark/sandra-borch-stiller-i-debatten-om-samisk-identitet-sprak-og-kultur-1.17116889>

18.11.24: Valgmanntall-saken: Mener alle samer må få være med

<https://www.nrk.no/tromsogfinnmark/sandra-borch-erkjenner-at-hun-ikke-kvalifiserer-sagat-redaktor-mener-det-er-unodvendig-1.17124750>

27.11.24: Meldte seg ut – melder seg ikke inn før kriteriene blir endret

<https://www.nrk.no/sapmi/ellen-kristine-saba-vil-ha-samisk-slekt-som-kriterium-for-sametingets-valgmanntall-1.17116538>

09.12.24: Det koker i sametingene – Sverige og Finland nekter folk adgang

<https://www.nrk.no/nordland/det-koker-i-sametingene-sverige-og-finland-nekter-folk-adgang-1.17125302>

Fra del én av prosjektet:

08.12.2022: Meldte seg som same for å kjempe for gruvedrift

<https://www.nrk.no/sapmi/politikere-overrepresentert-i-sametingets-valgmanntall-1.16151770>

10.12.2022: De falske samene

<https://www.nrk.no/sapmi/xl/vil-vaere-same-folk-i-frp-melder-seg-inn-i-sametingets-valgmanntall-uten-a-vaere-same-1.16150844>

Samisk versjon: <https://www.nrk.no/sapmi/xl/ovddadusbellodat-politihkkaarat-die-ithit-ie-aset-jienastuslohkui-vaikko-eai-ane-ie-aset-sapmela-an-1.16207641>

19.12.2023: Rekordmange skaffer seg stemmerett til sametingsvalget, men ikke alle jubler

<https://www.nrk.no/tromsogfinnmark/populaert-a-vaere-same-stadig-flere-melder-seg-inn-i-sametingets-valgmanntall-1.16185067>

13.01.2023: Wannabe sameer i Finland og pretendians i USA: - Vil være urfolk når det gir fordeler
<https://www.nrk.no/sapmi/okende-problem-med-falske-urfolk-i-usa-og-canada-1.16217321>

15.02.2023: Ragnhild føler seg mistenkeliggjort som falsk same
<https://www.nrk.no/sapmi/ragnhild-kuru-eltervaag-foles-seg-mistenkeliggjort-som-falsk-same-1.16258713>

20.04.2023: Sametinget har strammet inn kontrollen: Er jeg ikke same nok?
<https://www.nrk.no/sapmi/sametinget-har-skjerpet-kontrollen-med-valgmanntallet-1.16378485>

06.05.2023: Jakten på tilhørighet
<https://www.nrk.no/sapmi/a-vaere-same-2023--handler-ikke-bare-om-reinsdyr-og-samisk-sprak-sier-noomi-kristine-gaup-1.16391302>

12.05.2023: Hvem skal få bruke vidda?
<https://www.nrk.no/sapmi/xl/frikjorer-magnus-lindback-vil-kjore-snoskuter-i-dypsno--reindrift-vil-bevare-motorferdselloven-1.16397137>

Publiserte saker TV og radio

08.12.2022: Meldte seg som same for å kjempe for gruvedrift, reportasje på Dagsrevyen:
<https://tv.nrk.no/serie/dagsrevyen-21/sesong/202212/episode/NNFA21120822>

10.12.2023: De falske samene, reportasje på lørdagsrevyen:
<https://tv.nrk.no/se?v=NNFA02121022&t=1765s>

12.12.2023: Falske samar: Juksar nokon seg til makt? NRK Oppdatert podkast:
https://radio.nrk.no/podkast/oppdatert/sesong/202212/l_aba35c44-de87-4ec5-a35c-44de87bec57f